

SOCIALE INNOVATIE ALS BASIS VOOR STADSONTWIKKELING?

GROOTSCHALIGE STADSPROJECTEN VERSUS SOCIALE STADSVERNIEUWING IN GENT

Pascal Debruyne, Stijn Oosterlynck & Thomas Block

Inleiding: de heruitvinding van Gent

De grijze en verloederde industriestad Gent van enkele decennia geleden is niet meer. Gent heeft zich geleidelijk aan omgeschakeld tot een dynamische, gediversifieerde en innovatieve economie met een belangrijke concentratie van onderwijs- en cultuurinstellingen. Het is bovendien een bruisende magneet geworden die een sterke aantrekkingskracht uitoefent op toeristen, jonge kapitaalkrachtige gezinnen en cultuurconsumenten. Zo kreeg Gent in 2005 van Toerisme Vlaanderen de marketingtitel ‘de gezelligste stad van Vlaanderen’ toegewezen. Stadsontwikkeling speelt een hoofdrol in de heruitvinding van Gent. Voor elk wat wils, een ‘en-en’ benadering, zo luidt momenteel de consensusgerichte aanpak van de Gentse stadsontwikkeling (Stad Gent a, 2008). Alle segmenten van de Gentse stedelijke samenleving komen hierin aan bod. De cultuurconsumenten kunnen hun hart ophalen op stadsfestivals als Eau de Gand of de vernieuwde Handelsbeurs bezoeken. Op de ACEC-site wordt ruimte geboden aan het Gentse culturele middenveld. Welgestelde booteigenaars kunnen hun praalzucht bevredigen bij Portus Ganda en flaneren langs de esplanade. Gentse bewoners van de wijken in de 19de eeuwse gordel worden bedeed met vernieuwende stadsprojecten voor het Rabot (‘Bruggen naar het Rabot’), voor een deel van de Bloemetjeswijk (buurtpark op de voormalige FNO-site) en voor de Brugse Poort (‘Zuurstof voor de Brugse Poort’). Daarbovenop werden ook enkele spectaculaire en grootschalige projecten uit de grond gestampt, zoals de herontwikkeling van Station Gent Sint-Pieters, ‘The Loop’ op de site van Flanders Expo (Handelsbeurssite) en de herinrichting van de Oude Dokken aan de Dampoort. De toekomst belooft de voorzetting van deze aanpak met de afwerking van bovenstaande dossiers en de ontwikkeling van al gekende of vooralsnog ongekende stadsprojecten.

Achter dit communicatief vlotte ‘en-en’ verhaal gaan in de praktijk noodzakelijkerwijs ook politieke keuzes schuil. De financiële middelen en de beleidsaandacht zijn immers eindig, waardoor ook stadsontwikkeling selectief is. Om het stadsdebat over deze politieke keuzes op scherp te stellen onderscheiden we in deze bijdrage ideaaltypisch twee verschillende vormen van stadsontwikkeling, namelijk ‘grootschalige stadsprojecten’ en ‘sociaal innovatieve stadsvernieuwing’, en analyseren we de recente Gentse stadsprojecten, met een

focus op wonen, vanuit dit onderscheid. Gent lijkt op beide sporen tegelijkertijd in te zetten. Maar zijn beide vormen van stadsontwikkeling wel zomaar compatibel? Ondermijnen de negatieve effecten van grootschalige stadsprojecten niet de kansen voor sociaal innovatieve stadsvernieuwing? En verder, hoe verloopt de integrerende benadering bij sociaal innovatieve stadsvernieuwing in de praktijk? Kortom, met welke uitdagingen wordt de Gentse stadsontwikkeling geconfronteerd?

Stadsontwikkeling, interlokale competitie en sociale innovatie

Stadsontwikkeling won de laatste decennia niet alleen in Gent, maar ook internationaal aan belang. De nationale staat trekt zich sinds midden de jaren 1970 in meerdere of mindere mate terug uit haar vroegere functie van buffer tegen de schokken van de wereldmarkt en ziet het gelijk verspreiden van sociaal-economische ontwikkeling over haar grondgebied steeds minder als haar opdracht (Brenner, 2004). In deze context gaan steden zich zelfstandiger, los van de nationale staat, herpositioneren in de geglobaliseerde politiek-economische netwerken en de internationale ruimtelijke arbeidsverdeling. Dit gebeurt ook in Vlaanderen, waar steden steeds meer met elkaar gaan concurreren voor het aantrekken van toeristen, consumenten en investeerders. Wel blijft in het sterk gesuburbaniseerde Vlaanderen de klassieke concurrentie met de suburbane gebieden rond de steden erg belangrijk. De klassieke strategie voor interlokale competitie is het opzetten van grootschalige en prestigieuze stedelijke ontwikkelingsprojecten (Moulaert et al., 2001, 2002). Grootschalige stedelijke ontwikkelingsprojecten fungeren als instrumenten van lokale stedelijke politieke en economische elites die hun steden zo willen herpositioneren in de interstedelijke competitie en stedelijke ontwikkelingsproblemen oplossen door externe middelen (kapitaalkrachtige inwoners, toeristen, kantoren, investeringen, enzovoort) aan te trekken (Swyngedouw et al., 2002). Dergelijke projecten worden sterk gestuurd door lokale elites, waarbij de besluitvorming geconcentreerd wordt in nieuwe, dikwijls autocratische bestuursvormen die lokale participatiemechanismen ontwijken. Ze zijn sterk ruimtelijk selectief, komen tot stand wanneer private of semi-private actoren winstopportunities zien en zijn dus doorgaans slecht geïntegreerd in bredere stedelijke planningsprocessen. De impact op het ruimere stedelijke weefsel en samenleving is meestal weinig duidelijk of niet afdoende onderzocht. Grootschalige stedelijke ontwikkelingsprojecten zijn gericht op het laten stijgen van de grondprijzen of leiden indirect via hun impact op de vastgoedmarkt tot sociale verdringing en polarisering.

De belangrijkste kritiek op grootschalige stadsontwikkelingsprojecten is dat ze sterk gericht zijn op het aantrekken van externe bronnen van ontwikkeling (toeristen, consumenten, internationaal privaat investeringskapitaal, enzovoort). Ze stimuleren maar een deel van het ontwikkelingspotentieel van een stad, dat deel dat het meest competitief is en gevaloriseerd kan worden via de markt (Moulaert et al., 2001). Daarom leiden dergelijke stadsprojecten meestal tot toenemende ongelijkheid en dualisering op de schaal van de stad, wat zich ruimtelijk uit in de sociaal-ruimtelijke fragmentatie van steden en de productie van “achtergestelde gebieden” (Kesteloot, 2000). Deze achtergestelde gebieden zijn gedeeltelijk of volledig afgesloten van de belangrijkste economische ontwikkelingsprocessen en van de succesvolle gebieden binnen dezelfde stad die wel deelnemen aan die processen (Kesteloot et al., 2006).

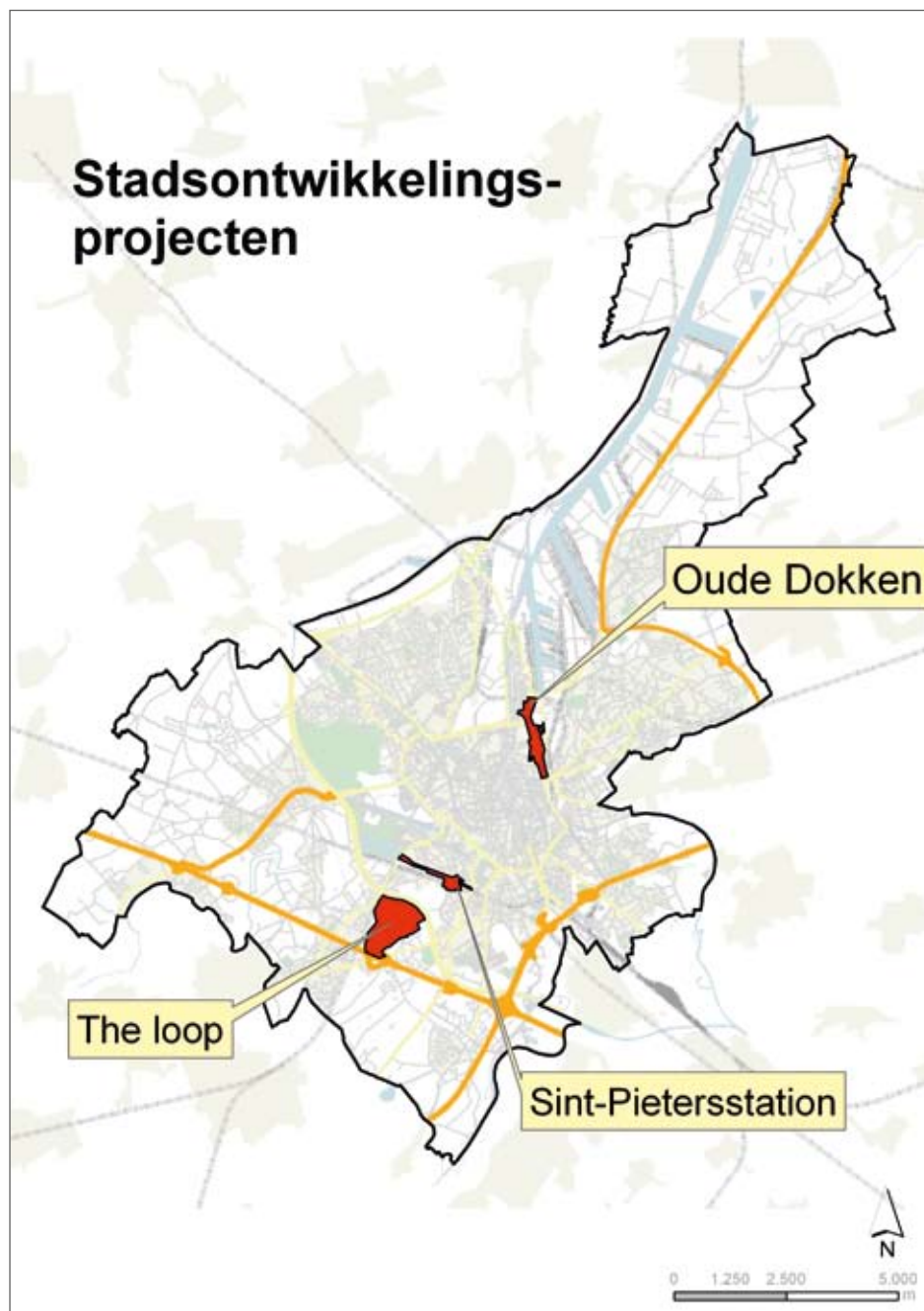
Sociale stadsvernieuwing vertrekt van de vaststelling dat ook zogenaamde achtergestelde gebieden beschikken over een lokaal ontwikkelingspotentieel, maar dat er alternatieve ontwikkelingsmodellen nodig zijn om dit potentieel te realiseren. Deze alternatieve modellen

kunnen worden samengevat onder de noemer ‘sociale innovatie’ (Moulaert, 2002; Moulaert et al., 2005). Daarin wordt lokale ontwikkeling gedefinieerd als het scheppen van de lokale context waarin ieders individueel en collectief potentieel om aan de eigen behoeften te voldoen, en dus om te participeren in productieprocessen die leiden tot de voldoening van die behoeften, gestimuleerd wordt.

Sociale innovatie houdt een kritiek in op klassieke economische ontwikkelingsmodellen. Ontwikkeling wordt daarin herleid tot kapitaalsaccumulatie die via technologische, commerciële en organisatorische innovatie gestimuleerd dient te worden (Moulaert and Sekia, 2003; Storper, 1997). Tegenover deze eenzijdige focus op kapitaalsaccumulatie stelt sociale innovatie de kwaliteit van sociale relaties voorop en wordt vanuit een brede en geïntegreerde visie op sociaal-economische ontwikkeling ook de kwaliteit van de arbeidsmarkt, huisvesting en ruimtelijke ordening, onderwijs en scholing en politieke participatie centraal gesteld in het ontwikkelingsproces (Moulaert 2002). Sociaal innovatieve stadsvernieuwing gaat dus veel verder dan fysiek-ruimtelijke ingrepen, maar koppelt deze aan ontwikkelingsbevorderende sociaal-economische en sociaal-culturele interventies. Vanuit een participatorische benadering worden sociale planning, culturele planning, economische planning en fysieke planning op zo’n manier gecombineerd dat het bijdraagt tot de algehele ontwikkeling van de stadsbevolking, in het bijzonder de zwakkere sociale groepen. Dit is niet hetzelfde als een technocratisch planningsproces dat gestuurd wordt door de prioriteiten van de verschillende beleidssectoren en waarin de participatie strak gestroomlijnd, gekanaliseerd en gefilterd wordt door de overheid (Christiaens et al., 2007). Omdat achtergestelde gebieden dikwijls geconfronteerd worden met de fragmentatie van de lokale (civiele) samenleving en een gebrekkige coördinatie tussen organisaties die er werken rond verschillende ontwikkelingsdimensies, is het werken aan en versterken van sociale relaties van onderuit cruciaal. In tegenstelling tot grootschalige stadsontwikkelingsprojecten staat participatie van en co-productie door alle betrokkenen in sociaal innovatieve stadsvernieuwing centraal. ‘Ruimtelijke kwaliteit’, een centraal begrip in de huidige planning en ontwerppraktijk en –theorie, wordt hier verruimd van een esthetisch-fysiek kenmerk van de ruimte naar de alomvattende capaciteit van de sociale ruimte om al haar bewoners en gebruikers te ondersteunen in hun streven naar emancipatie en ontwikkeling.

Sociale stadsvernieuwing in de Gentse 19de eeuwse gordel

In Gent komt de sociale stadsvernieuwing het dichtst in de buurt van sociale innovatie zoals hierboven ideaaltypisch beschreven. De sociale stadsvernieuwing in Gent richt zich vooral op de woonproblematiek in de 19de eeuwse gordel. De gebrekkige woonkwaliteit is te wijten aan het bouwen met minderwaardige bouwmaterialen en -technieken, waardoor de huizen na verloop van tijd veiligheids- of structurele gebreken vertonen. Historisch heeft de gebrekkige woonkwaliteit zijn oorsprong in de sterke industriële ontwikkeling van de 19de eeuw, maar ook al vroeger met de eerste migratiebewegingen vanuit het verpauperde platteland naar de stad (vanaf 1765). Deze gebeurtenissen hebben diepe sporen nagelaten in een tiental 19de eeuwse gordelwijken rond het centrum. Kleine arbeidershuisjes (‘het sociaal pas-sief’), smalle straten en het tekort aan groen en open ruimte zijn een erfenis uit deze periode (Heughebaert, 2007). Om de woon- en ruimtelijke kwaliteit van deze wijken te verhogen gaf het Gentse stadsbestuur in de vorige en huidige legislatuur (2002-2007 en 2007-2012) vorm en inhoud aan verschillende stadsvernieuwingsprojecten: ‘Zuurstof voor de Brugse Poort’, ‘Bruggen naar Rabot’, ‘Ledeberg Leeft’ en ‘Oud Sint- Amandsberg’. De genese van deze stadsvernieuwingsprojecten kan worden geschetst langsheen enkele politiek-institutionele kantelmomenten die zich situeren rond (1) de opmaak van de herwaarderingsgebieden begin de jaren ’80 (i.c. Rabot, Muide, Brugse Poort) met een focus op de noodzakelijke participa-

Locatie 4 projecten in 19de eeuwse gordel

Bron: GIS-cel Departement Stafdiensten
– Stad Gent

tieve ‘sociale’ stadsvernieuwing in deze gebieden, (2) de opmaak van stadsontwerpen voor vier deelsectoren van de stad (i.c. Noord: Rabot, Blaisant, Ham; West: Brugse Poort; Oost: Sint-Amandsberg en Heirnis; Zuid: Ledeberg), (3) het inschrijven ervan in het Ruimtelijk Structuurplan Gent (RSG) in 2003 en (4) de beleidsnota’s Stedenbouw van de laatste twee legislaturen (zie ondermeer Heughebaert, 2007). Waar de ambitieuze stadsontwerpen nog golden als leidraad voor het bestuursakkoord in 2001 na de verkiezingen, worden ze in het RSG slechts hernomen in een soort light versie gefocust op twee projecten: Brugse Poort en Rabot in 2001-2006 en Ledeberg en Dampoort in 2007-2012. De uitvoering in de praktijk sluit

het nauwst aan bij wat in de beleidsnota's is opgenomen bij de projecten die bij aanvang van de legislatuur worden opgestart (i.c. Brugse Poort in 2001 en Ledeberg in 2007). De aanpak van elk stadsproject is sterk gebaseerd op ervaringen in andere, vorige dossiers (vb. Sas en Bassijnwijk) en wordt steeds mede bepaald door bovenlokale beleidsinitiatieven (vb. het Vlaamse SIF en Stedenfonds, Federaal Stedenbeleid en Europese fondsen).

De Brugse poort krijgt 'Zuurstof' via ingrepen middenin en doorheen de buurt zelf. Dit gebeurt via de inrichting van enkele parkjes zoals het Pierkespark, het toekomstige Fonteinplein, het Luizengevecht en de inrichting van de Groene Vallei en speelruimtes samen met de bewoners. Ook werden 89 weinig kwalitatieve woningen gesloopt, werden drie van de dertien problematische woonblokken aangepakt, werden er een 80-tal vervangen en komen in de toekomst 20 sociale woningen in de plaats. 'Het rode lint', een fiets- en wandelroute doorheen de Kastanjestraat en het Fonteinplein, verbindt buurtfuncties op een veilige manier met elkaar. Er worden duidelijk enkele ingrepen van het vroegere stadsontwerp West geïntegreerd.

Met de wijzers van de klok mee werd de Rabotwijk de volgende plaats in de 19de eeuwse gordel waarvan het stadsbestuur het aanzicht zou veranderen. Meteen valt op dat dit project maar een klein onderdeel is van het grotere stadsontwerp Noord. Aangezien de wijk 'Rabot-Blaisantvest' door verschillende fysieke en infrastructurele barrières (de Brugse Vaart, het Verbindingskanaal en de Opgeëistenlaan) geïsoleerd is van het stadscentrum, moet het stadsproject 'Bruggen naar Rabot' volgens de stedelijke overheid bruggen slaan die de wijk beter in verbinding stellen met de rest van de stad. Het nieuwe justitiepaleis aan de Opgeëistenlaan werd de centrale 'landmark' die door een nieuwe circulatie van mensen 'bruggen' zou vormen van het Rabot met de binnenstad. De oude Alcatelsite of Gasmetersite (inclusief de Nieuwe Molens) zal in de toekomst een nieuw deel vormen van de wijk waarin sociale en private woningen (alook 'sociale lofts'), in totaal een 900-tal, een plaats zullen krijgen. Naast die ingrepen wordt er ook gewerkt aan de tram-en fietsbrug (waarvoor een 80-tal woningen gesloopt moesten worden), een park aan het nieuwe Gerechtshof, een winkelcomplex met erboven sociale woningen en 'sociale lofts' in de voormalige fabriek 'De Molens'.

Sinds de legislatuur 2007-2012 is het nieuwe stadsvernieuwingsproject 'Ledeberg Leeft' van de grond gekomen. "Ledeberg Leeft" concentreert zich vooral op de ruimtelijke poorten van Gent (Keizerspoort en omgeving, Hoveniersstraat en Park De Naeyerdreef alsook de toeganspoorten Botermarkt, Eggermontstraat en omgeving), en op de infrastructuur zoals wegen (heraanleg Brusselsesteenweg, POL-plein, Doorgangstraat, Louis De Smetstraat, Frans de Coninckstraat, onderdoorgang Eindeken), parken (Bellevuepark en Keizerspark), pleinen (centrumplein) en groene sproeten overheen de wijk. Dit project steunt sterk op het concept van zelfregeneratie centraal door 'accupuncturele ingrepen'. Die ingrepen zijn erop gericht privaat kapitaal te stimuleren om de wijken op eigen kracht verder te ontwikkelen. Dit soort ingrepen is *"niet zo complex en duur (minimale ingrepen) en komen de gehele woonomgeving ten goede (maximaal rendement). De ontwerpen hiervoor moeten wervend zijn, kwestie van projectontwikkelaars en betrokken actoren te enthousiasmeren en vertrouwen in te boezemen. De overheid zet zoveel mogelijk in op het leefklimaat en de openbare ruimtes zodat privé-personen "verleid worden tot woningverbetering"* (Stad Gent, 2008). De komende jaren wordt voor een totaal bedrag van 25 miljoen euro in deze Gentse deelgemeente gepompt. Daarvan komt 13 miljoen uit het Stadsvernieuwingsproject en 12 miljoen voor publieke projecten zoals straten, parken, sport, de Welzijnsknoop en een nieuwe brandweerkazerne. Natuurlijk zijn er ook socio-culturele activiteiten betrokken in de stadsvernieuwingsprojecten zoals De KIOSK dat dient als ontmoetingscentrum.

Over de plannen voor 'Oud Sint-Amandsberg' wordt vooralsnog niet of nauwelijks gecommuniceerd. Allicht wordt in de huidige legislatuur geopteerd om te werken zoals in de vorige legislatuur. Er wordt dan een financieel doorsluissysteem opgezet om het project in de tweede wijk (i.c. Oud Sint-Amandsberg) steeds meer vorm en inhoud te geven naargelang het project in de eerste wijk (i.c. 'Ledeberg leeft') externe middelen krijgt toegewezen (bv. Europese en andere subsidies). Vorige legislatuur genoot het project voor de Brugse Poort de status van 'eerste project' en kreeg het project 'Bruggen naar Rabot' pas gaandeweg middelen en dus vorm. Dit betekent echter niet dat het project in de Brugse Poort uiteindelijk meer financiële middelen zal hebben gekregen.

Gentse experimenten met sociaal innovatieve stadsvernieuwing?

In menig opzicht hebben de drie hierboven kort beschreven stadsvernieuwingprojecten veel met elkaar gemeen. In alle drie zitten er aanzetten tot een meer geïntegreerde, of toch zeker integrale, aanpak van (1) ruimtelijk-fysieke ontwikkeling, (2) sociaal-culturele ontplooiing en (3) sociaal-economische regeneratie van de wijk. Deze drie projecten experimenteren dan ook in meerdere of mindere mate met sociaal innovatieve stadsvernieuwing. De transformatie van de wijk wordt niet beperkt tot fysiek-ruimtelijke ingrepen, maar op een min of meer participatieve wijze (zoveel als mogelijk of als haalbaar werken met klankbordgroepen en bevraging van wijkbewoners) werd en wordt getracht de noden van de wijkbewoners mee te nemen in de toekomstige wijkplannen. De maatschappelijke en ruimtelijke dynamieken, problemen en kansen werden met elkaar in verband gebracht en samen aangepakt en gemobiliseerd.

Wat betreft de geïntegreerde aanpak ligt de nadruk in de Brugse Poort vooral op de ruimtelijk-fysieke aanpak samen met sociaal-culturele activiteiten met de buurtorganisaties zoals de Vieze Gasten, de opwaardering van de buurtbibliotheek en de kinderkribbe, het subsidiëren van de nieuwbouw van de kringloopwinkel en het wijkgezondheidscentrum dat een nieuwe stek krijgt. In Rabot en Ledeberg komt sociaal-economische regeneratie sterker op het voorplan, al staat deze sociaal-economische aanpak daar nog in zijn kinderschoenen. De dienst economie van de Stad Gent is bezig met het concept 'gebiedsgerichte sociaal-economische ontwikkeling'. Verschillende projecten voor het Rabot en Ledeberg zijn in de planningsfase. In samenwerking met de Dekenijen, Samenlevingsopbouw en andere partners (Stramien), UNIZO en Gebiedsgerichte werking wordt een sociaal-economisch actieplan voor beide wijken opgesteld. In het Rabot wordt de (eventuele) oprichting van een wijkresto, de mogelijke komst van een 'sociaal' textielproject en de regeneratie van de Wondelgemstraat (de centrale winkelstraat in het Rabot) beoogd.

Ruimtelijk-fysiek gezien staan vooral wonen en de creatie van groene zones en open ruimte centraal in deze projecten, wat allerminst vreemd is in 19de eeuwse gordelwijken die kampen met een hoge densiteit in het bouwweefsel. Niet tegenstaande deze wijken getekend worden door een bijna onoverzienbaar probleem van weinig kwalitatieve huisvesting, werd dit probleem echter slechts minimaal aangepakt in de 19de eeuwse gordelwijken. 'Zuurstof voor de Brugse Poort' ging hierin het verst door 80 slecht kwalitatieve woningen te slopen en deze in de toekomst te vervangen door nieuwe kwalitatieve woningen. Ook wordt ingegrepen in de wijk zelf met parken en worden enkele problematische woonblokken aangepakt. In het project 'Bruggen naar Rabot' (Bruggen naar Rabot + vanaf 2004), dat eigenlijk nog maar net goed begonnen is, wordt ruimtelijk-selectief gemikt op twee sites aan de rand van de Rabotwijk: (1) het gerechtshof en (2) de Gasmetersite. Op de Gasmetersite staat de

verhoging van het woonaanbod voor nieuwe middenklassegezinnen centraal, al worden een aantal sociale woningen voorzien in de toekomstige ontwikkeling van de Gasmetersite. De slechte woningen, vooral in de Blaisantvest dat eigenlijk afwezig blijft in dit plan, zullen waarschijnlijk aangepakt worden via renovatie omdat dit een goedkopere strategie is voor kwaliteitsverhoging. De Ledebergwijk zal door de focus op de toegangspoorten aan de rand van de wijk vooral goed varen op het vlak van ruimtelijke infrastructuur. Over de noodzaak van ruimtelijke ingrepen aan de rand bestaat er een brede consensus. Het geschil ligt vooral op de sociale ambities van dit project 'in de wijk zelf'. Feit is dat renovatiepremies, los nog van het veel te kleine budget, geen antwoord bieden op de echt slechte woonblokken, te ondiepe kavel, enzovoort. De sociale huisvesting in de Hoveniersstraat en Moriaanstraat zijn gezien de totale huisvestingsproblemen minimaal. Dit zijn niet het soort problemen dat privaat kapitaal door zelfregeneratie kan oplossen. In tegenstelling tot vroeger, toen de term 'sociale verdringing' nog vloeken in de kerk was in het nochtans vrijdenkende Gent, zullen echter wel 'transitwoningen' voorzien worden voor armere bewoners zodat hun woonst na de renovatie niet aan hogere prijzen kan verkocht of verhuurd worden. Het besef van sociale verdringing is doorgedrongen en er worden bovendien meteen ook concrete maatregelen aan gekoppeld.

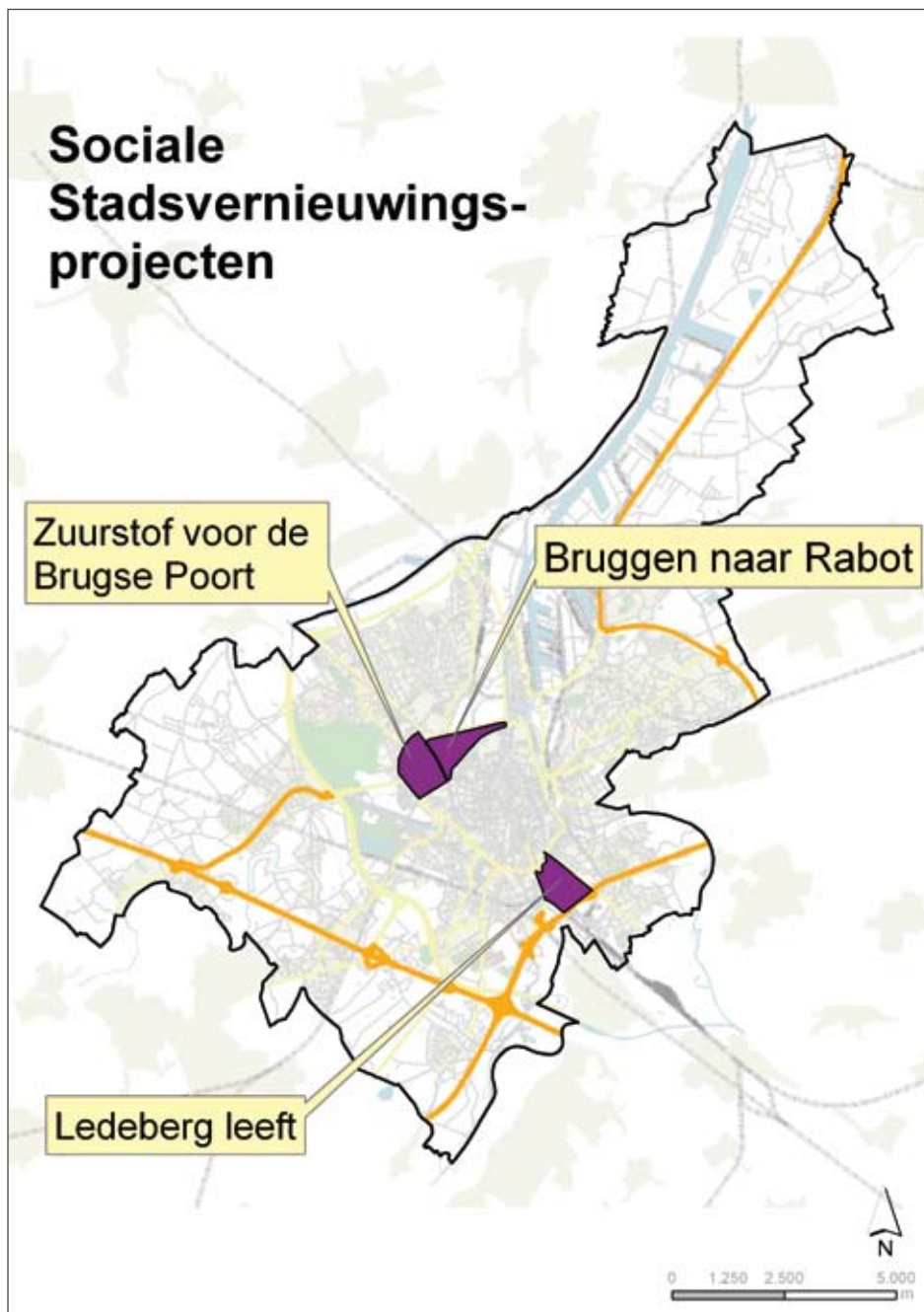
Grootschalige stadsprojecten in Gent

Naast sociale stadsvernieuwing, zette Gent onder het motto van haar 'en en benadering' ook in op een aantal grootschalige stadsontwikkelingsprojecten. Deze projecten kregen in de loop van vorige legislatuur veeleer 'ongepand' en zeer geleidelijk vorm en inhoud¹. Centraal staat de bouw van drie nieuwe stadsdelen: Flanders Expo/ The Loop, de Oude Dokken en de opwaardering van (de site rond) het Sint Pietersstation. Dikwijls was er stevige druk van andere overheden of actoren op de stad Gent om deze projecten aan te vatten (b.v. het Sint-Pietersstation stond al als stadsproject ingeschreven in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en de NMBS wou haar gronden ten gelde maken).

Rond het vernieuwde Sint-Pietersstation komt een hele nieuwe wijk met kantoor- en woontorens, alsook een nieuwe link met de R4 die leidt naar een ondergrondse parking voor een 3000-tal nieuwe auto's. Ook het station zelf wordt grondig gerenoveerd in functie van een beter openbaar vervoer. De kostprijs van het project wordt voorlopig geschat op 400 miljoen euro. De Stad Gent draagt 20 miljoen bij. Dit grootschalige stadsproject baart nogal wat mensen zorgen. Kritiek en onbehagen komen niet alleen voort uit de sterk autogerichte uitbouw van de site met de verhoging van fijn stof en uitstoot en de 'megalomane' ontwikkeling van torens aan de Fabiolalaan, maar evenzeer uit de stroeve communicatie over het project (en initieel zelfs non-communicatie), de agressieve stijl van beslissen binnen een kleine en gesloten coalitie (NMBS-Holding, Infrabel, Eurostation, De Lijn, het Vlaams Gewest en de Stad Gent), de participatie die alleen in de implementatiefase kon en al te doorzichtige en eenzijdige retoriek rond 'de nieuwe groenpool'. Deze nieuwe groenpool betekent in werkelijkheid een nieuwe weg waarvoor heel wat groen en natuur sneuvelt (vandaar al snel bestempeld als 'schaamgroen'). Het gebrek aan inspraak en dialoog over de fundamentele keuzes die voor de stationswijk (en eigenlijk ver daarbuiten) gemaakt worden, gaf aanleiding tot heel wat protest van de buurtbewoners (onder meer gegroepeerd in de actiegroep 'Buitensporig').

De toekomstige herinrichting van de Oude Dokken lijdt nu al aan dezelfde kinderziektes. Dit project is een voorbeeld van de reconversie van een oud industriegebied tot een nieuw stadsdeel rond de drie oudste Gentse dokken, goed voor 57 hectare woongebied en 15 hectare wateroppervlakte. Ook hier worden onder andere nieuwe torens gepland, die voor een

¹ Veel is hier ook afhankelijk van de samenloop van externe factoren en/of processen en de inschatting en/of houding van verschillende actoren. Dit sluit aan bij besluitvormingsprocessen van grootschalige stadsprojecten in andere Vlaamse steden, zoals Kortrijk (Block, De Rynck, e.a., 2008).

Locatie 3 grootschalige projecten
Bron: GIS-cel Departement Stafdiensten
– Stad Gent

fysieke breuk zullen zorgen in het stedelijke weefsel dat momenteel bepaald is door laagbouw. De komst van de Handelsdokbrug en de tunnel onder de Dampoort om een verkeersinfarct te vermijden, staan in het Stadscontract met de Vlaamse regering, maar zullen door hun complexiteit nog een lange weg afleggen tot hun implementatie. De opmaak van de Vlaamse stadscontracten zou de moeilijkheden hieromtrent moeten oplossen. Er wordt geen krimp gegeven rond het feit dat het debat over de Oude Dokken ook moet gaan over de alternatieve mogelijkheid van een aaneengesloten stadspark. Door de druk van Groen! moet het plan MER het concept van een groot aaneengesloten park in de Oude Dokken onderzoeken. Bij

de opmaak van dit plan voor het RUP Oude Dokken moet rekening worden gehouden met de richtlijnen van de Vlaamse Overheid (dienst MER). Daarbij moeten ook alternatieven voor de huidige plannen onderzocht worden: (1) zowel een groot aaneengesloten park ter hoogte van het Handelsdok en Achterdok en dit rekening houdende met de groennorm wijkgroen per inwoner uit het gemeentelijk ruimtelijk structuurplan Gent, (2) als meer 'grondgebonden woningen' langsheen het Houtdok i.p.v. de geplande meergezinswoningen moeten (onder meer) worden onderzocht. Hier steekt hetzelfde gebrek aan communicatie de kop op²; althans volgens de bewonersgroepen uit Sluizeken-Muide, de Dampoortwijk en De Toekomstwijk in Sint Amandsberg. Dit is niet zo verwonderlijk, gezien het Oude Dokkenproject in sterke mate gericht lijkt te zijn op het opdrijven van de marktwaarde van in onbruik geraakte stukken industriegrond. Momenteel wordt het project dat grootschaliger uitvalt dan gepland in het RSG, in twee delen en RUP's aangepakt.

2 Er werd één technische voorstelling gegeven voor 1200 mensen in het ICC te Gent door Floris Alkemade van OMA (office of metropolitan affairs), waardoor van participatie van de stadsbevolking geen sprake kan zijn.

'The Loop' is de naam van het nieuw stadsdeel rond Flanders Expo. De bedoeling is om de site van 15 hectare te ontwikkelen voor retail, leisure, shoppingcentra, kantoren en woonfuncties voor een totaalprogramma van 552.500 m² bruto vloeroppervlakte. De meest opvallende onderdelen zijn het doortrekken van Tramlijn 1, een ondergrondse parkeergarage, een nieuwe IKEA³, een grote bioscoop die Kinopolis er wil bouwen, een Outletcenter dat door een negatief arrest van de Raad van State werd geblokkeerd op de Muide wegens de verkeersoverlast en waarschijnlijk ook een megastore van Decathlon. Dit project doet vooral bezorgdheden rijzen over de mogelijke verkeersimpact. Dat koning auto belangrijk is in dit project blijkt duidelijk uit het streefdoel van 12.000 parkeerplaatsen. Momenteel is de Pégoudlaan al verbreed met de 3,8 miljoen euro steun van de Vlaamse Overheid. Voor de komst van IKEA alleen zou er in principe geen vierde rijstrook op de E40 nodig zijn. Toch vermeldt de Mobiliteitsstudie (MOBER): *"Teneinde de kans op congestie te verminderen, is het nodig een vierde rijstrook te voorzien op de E40, tussen de Pégoudlaan en de aansluiting met de E17. (...) Deze maatregel is wenselijk vanaf ongeveer 140.000 m² gerealiseerd op de site, dit is ongeveer 40% van de huidige fase 1"*. Naast de uitbouw van een vierde rijstrook op de E40 moeten nog andere zeer dure ingrepen gedaan worden, zoals het afsluiten van de R4 in Merelbeke en het bouwen van de Sifferdoktunnel in het Noorden. De ontwikkeling van 'The Loop' met zijn bijhorende megaparkings moedigt mensen aan om met de auto te gaan winkelen, waardoor de verkeersproblemen op de Kortrijkse Steenweg en de E40 zullen toenemen en zal de aanwezigheid van fijn stof opgedreven worden. Zoals bij het project Sint-Pieters moeten ook voor het project 'The Loop' stukken waardevolle natuur eraan geloven, opnieuw met de belofte dat er wat 'schaamgroen' zou komen als 'vervanging' voor de verdwenen natuurwaarden.

3 De aankondiging van de sluiting van de Ikea-vestiging in Ternat toont hoe interlokale competitie in de praktijk werkt.

Grootschalige stadsprojecten en sociaal innovatieve stadsvernieuwing op gespannen voet: de problematiek van betaalbaar wonen

Het Gentse stadsbestuur gaat in de huidige legislatuur verder op de uitgezette lijnen en zet volop in op ruimtelijke kwaliteit. Hoewel dit begrip nergens in de Beleidsnota Stadsontwikkeling 2007-2013 (Stad Gent, 2008a) en de Beleidsnota Wonen 2007-2013 (Stad Gent, 2008b) duidelijk gedefinieerd wordt, lijkt het de bedoeling te zijn niet alleen iedereen een dak boven het hoofd te bieden en het woonaanbod uit te breiden voor alle sociale groepen, maar de stad en de leefomgeving ook kwalitatief op te krikken. De kwaliteit wordt niet alleen opgekrikt door renovatieplannen en het voorzien van bijkomend groen en open ruimte, er wordt ook ingezet op de aanstelling van een Gentse Stadsbouwmeester en de inrichting van kwaliteitskamers voor grote projecten als de Oude Dokken, de Waalse Krook en Gent Sint-Pieters die allen in de uitvoeringsfase zijn gekomen. Centraal in de beleidsnota Wonen

en Stadsontwikkeling staan de uitbreiding van het woonaanbod, kwaliteitsverhoging van het woonaanbod en betaalbaar wonen. Gezien de ernst van de woonproblematiek in Gent, vooral dan in de 19de-eeuwse gordel, mag dit niemand verbazen. Gent kampt met een hoog aandeel aan slechte woningen, telt nogal wat slechte woonblokken die zo klein en ondiep zijn dat de woningen er nooit een goede woonkwaliteit zullen bieden, heeft een grote nood aan sociale woningen en mist voldoende groen en open ruimte. Verschillende studies tonen de ernst van deze woonproblematiek aan. Zowel de vier stadsontwerpen opgemaakt onder Sas Van Rouveroi in 1998 door de voorziening van SIF-gelden, de woonbehoeftenstudie in 2002, het Ruimtelijk Structuurplan Gent, het lokaal sociaal huisvestingsplan in 2003 als de verschillende screenings van de stad in 2007 en de studie 'Huren in Gent' van het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling (Vandewiele e.a., 2007) geven een coherent en systematisch beeld van de slechte huisvestingssituatie in Gent, en vooral in de 19de-eeuwse gordel.

Het is door de lens van de woonproblematiek dat het 'en en' verhaal van het Gentse stadsbestuur en het inzetten op zowel grootschalige stadsontwikkeling als sociale stadsvernieuwing problematisch wordt. De stijging van de woningprijzen op de huur- en koopmarkt zijn uiteraard niet in eerste instantie te wijten aan het stedelijke ontwikkelingsbeleid van het stadsbestuur. Bovendien situeren de meeste publieke middelen en beleidsinstrumenten die deze markt tendensen moeten temmen, zoniet tegengaan, zich op het niveau van de Vlaamse, federale en Europese overheid. Daarnaast zijn het uiteindelijk de sociale huisvestingsmaatschappijen die meer sociale woningen moeten realiseren. Toch draagt de stad ondanks goede bedoelingen ook deels bij aan de sociale verdringing op de woningmarkt.

De opwaardering van wijken duwt de koop- en huurprijzen sowieso naar omhoog, omdat de herwaardering privaat kapitaal (zowel meer kapitaalkrachtige burgers als projectontwikkelaars) aantrekt die de wijk zelfstandig regenereren. Koopprijzen en huurprijzen stijgen dan om er winst uit te halen. Het Gentse stadsbestuur calculeert bewust privaat kapitaal in in de berekeningen van de toekomstige investeringen: *"Stadsvernieuwingsprojecten zijn een stuwende katalysator voor de wijken omdat voor elke euro die de overheid investeert, een veelvoud aan privé-investeringen staat"* (Stad Gent, 2008a: 22). Dat deze aanpak per definitie 'sociaal innovatieve stadsontwikkeling' met zich meebrengt valt alvast te betwijfelen. Het tegendeel lijkt waar te zijn: het steunen op de regeneratiekracht van privaat kapitaal lijkt sociaal innovatieve stadsvernieuwing net tegen te werken, omdat het – zonder voldoende krachtige flankerende maatregelen – de sociale verdringing en sociaal-economische polarisatie in de hand werkt. Deze gentrificatiestrategie lijkt allerminst een hoopvolle strategie voor armoedebestrijding. In de steden wordt het centrum rijker en de 19de-eeuwse gordel armer, wat de paradox van stadsvernieuwing via gentrificatie aantoont. De lichte verbetering in de steden kan dus gedeeltelijk verklaard worden doordat er een ander publiek komt wonen en dus niet doordat de oorspronkelijke buurtbewoners erop vooruitgaan (meys & Kesteloot, 2008: 27/79).

Deze problematiek stelt zich des te scherper bij de grootschalige stadsprojecten, die eenzijdig gericht zijn op het scheppen van de juiste bebouwde omgeving waarin grootschalige private investeringen in gedijen. Zo valt het te verwachten dat de aanpak van het totale Scharnierproject (de Voorhaven met zijn focus op lofts en 'wonen voor de rijken' en nieuwe wooneenheden waar het Outletcenter had moeten komen, de Oude Dokken tot aan de Dampoort) sterke sociale verdringingseffecten zal hebben op de wijken Sluizeken-Muide, de Ham en de Dampoortwijk. Doordat wijk per wijk selectief en gebiedsgericht wordt aangepakt, lijkt de coherentie 'tussen' deze ruimtes zoek, alsook de vraag welke effecten dit genereert op andere wijken van de stad. De 'ruimtelijke selectiviteit' van dergelijke strategische projecten mist een visie voor de sociaal-economische ontwikkeling van de hele stad en dreigt, bewust of onbewust, de ongelijke ontwikkeling van de stad te bevorderen. Men

kan zich laten meevoeren in de retoriek over het partnerschap en de co-governance tussen private partners en publieke overheden bij grootschalige stadsprojecten, toch lijkt dit in de praktijk verlies van macht en impact van de lokale bevolking via verkozen stedelijke overheden in te houden. Althans wanneer we vasthouden aan het beeld van de stedelijke overheid en de gemeenteraad als hoeksteen van de lokale democratie. Projectontwikkelaars en vastgoedinvesteerders zijn geen neutrale actoren, maar ijveren voor een gegarandeerde 'return on investment' (onder meer via het opdrijven van de grondprijzen). Dit staat niet zelden haaks op regels qua ruimtelijke ordening, inspraak en participatie met de buurt en met ruimtelijke kwaliteit (zowel in de fysiek-esthetische als de bredere sociale, culturele en economische betekenis van de term). In een streven naar een soepelere en snellere besluitvorming met deze private actoren werkt men in steeds meer Vlaamse steden met een autonoom gemeentebedrijf. In Gent is dat het AGSOB (StadsOntwikkelingsBedrijf). Al geeft dit de stedelijke overheid misschien wat meer slagkracht in de onderhandelingen met investeerders, toch isoleert dit de politieke beslissingen van de 'tragere' democratische beslissings- en inspraakprocedures. Enige aandacht voor de onderkant van de samenleving en sociale innovatie is in dergelijke grootschalige stadsprojecten dan ook meestal ver te zoeken.

Het Gentse stadsbestuur lijkt de problematiek van het 'betaalbaar en kwalitatief wonen' meer te onderkennen dan vroeger het geval was (zie bijvoorbeeld beide beleidsnota's uit 2008 van Schepen Karin Temmerman, waarin beloofd wordt meer sociale woningen te bouwen en de kwaliteit van de huisvesting te verbeteren met renovatieprojecten), maar voorziet bijvoorbeeld geen monitoringsysteem en nulmeting om de sociale verdringing te meten die voortkomt uit die instroom van nieuw privaat kapitaal in een wijk. Bij de positieve intenties 'transitwoningen' te realiseren en meer sociale woningen te bouwen (ook naar aanleiding van de 50/20%-regel om bij elke private investering van 50 woningen, 20% van de bouwgrond vrij te maken voor sociale woningen), steekt de vraag de kop op: hoeveel, wanneer en waar? De grote vraag, zeker wat betreft de haalbaarheid van het 'en en' verhaal, is of de overheid in een budgettair beperkte ruimte zich echt zo sterk moet richten op het aantrekken van middenklassen, project ontwikkelaars en investeerders? Het is duidelijk dat het hier over ernstige ideologische en politieke keuzes gaat.

De grenzen van sociaal innovatieve stadsvernieuwing in Gent

Overkoepelend kunnen we stellen dat de 'wijk per wijkaanpak' die het Gentse stadsbestuur huldigt serieuze beperkingen heeft vanuit het perspectief van sociaal innovatieve stadsontwikkeling. Zo vragen we ons onder meer af of en wanneer een sociaal stadsvernieuwingproject als 'afgerond' beschouwd kan worden. Wat het antwoord op deze vraag ook moge zijn, zeker is dat de huidige projectmatige aanpak te beperkt is in tijd om sociale innovatie haar werk te laten doen. We zien echter twee specifieke uitdagingen voor stadsvernieuwing: (1) de aanpak van de ruimtelijke selectiviteit en (2) de geïntegreerde sociaal innovatieve aanpak.

- (1) Bij de aanpak via stadsprojecten zien we een groeiende ruimtelijke selectiviteit. Er wordt steeds sterker gefocust op strategische sites en op zelfgeneratie. De aanpak van de Brugse Poort mag dan tot voorbeeld strekken voor veel andere projecten, toch is het eerder bescheiden in zijn resultaten wat betreft de problematische situatie op het vlak van woonkwaliteit en het aantal slecht kwalitatieve woningen, en breder de algehele sociale ontwikkeling van de wijk. Een 90-tal geplande nieuwe sociale woningen, die er nog steeds niet zijn, en geleidelijke renovatie zullen de enorme kwaliteitsproblematiek en de problematische 'blokken' in de gordelwijk structureel weinig verbeteren. Het overdreven geloof in de capaciteit tot zelfgeneratie via private

investeringen van nieuw aangetrokken middenklassegezinnen, dat gestimuleerd wordt door een aantal gerichte ruimtelijke interventies, is ook in de andere stadsprojecten aanwezig.

De sociaal-economische problemen van de Rabot-Blaisantvestwijk bijvoorbeeld, die op nummer één staat in Gent op het vlak van vergrijzingsdruk, bevolkingsdichtheid, het aantal OCMW-gerechtigden en niet-werkende werkzoekenden, het hoogste percentages van mensen met het laagste inkomen en het grootste aantal allochtonen en vluchtelingen, lost men niet enkel op door te mikken op de middenklasse. Dat wijzigt enkel de armoedestatistieken, maar niet noodzakelijk de reële armoede op het terrein. De wijk wordt ook niet echt als geheel aangepakt. Belangrijker zijn de linken naar de binnenstad en de Gasmetersite, omdat men de wijk vooral door invloeden van buitenaf wil regenereren (b.v. het Nieuwe Gerechtshof, dat een nieuwe dynamiek in de wijk moet brengen). Elementen van grootschalige stadsontwikkeling sluipen hier dus binnen. De 'Site' lijkt het eerste deelproject te zijn dat werkelijk voor de buurt zelf bestemd is: een open ruimte voor spel en vertier, cultuur en ontspanning voor de buurt zelf. Dat verschillende departementen van de stad dit project momenteel steunen siert het stadsbestuur. Wat de toekomst brengt voor de site is echter onduidelijk. Het project staat momenteel immers onder de noemer "tijdelijk ruimtegebruik" gecategoriseerd.

Het project 'Ledeberg Leeft', met zijn 'accupuncturale' aanpak, mag dan in de communicatie hetzelfde kleedje krijgen als de andere twee projecten, toch is het in de feiten een zwakgebod. De politieke en communicatieve logica achter deze sterk ruimtelijk selectieve en eenzijdig ruimtelijk-fysieke ingrepen lijkt vooral te liggen in het feit dat men er meerder keren kan mee scoren, omdat meer kleine initiatieven vaker de media halen. Ledeberg Leeft is vooral een infrastructureel project rond de 'toegangspoorten van Gent'. De open ruimtes en de parken die worden aangepakt en toegankelijker gemaakt zijn wel noodzakelijk, maar tegelijkertijd wordt er afgeweken van het Ruimtelijk Structuurplan, waar een centrale groene zone gepland stond in Ledeberg. Het sociaal innovatieve karakter van de stadsontwikkelingsagenda voor Ledeberg is in wezen erg minimaal, zeker wat betreft het opkrikken van lokale woonkwaliteit. De slechte bouwblokken blijven bestaan ondanks het feit dat die nooit voor een goede woonkwaliteit zullen zorgen.

- (2) Wel zien we doorheen de projecten her en der een meer geïntegreerde aanpak groeien, vooral wat betreft het verbeteren van de lokale (sociale) economie in de wijken. Zoals al geschetst neemt dit (met vallen en opstaan) toe via gebiedsgerichte sociaal-economische regeneratie van de wijk. De sociaal-culturele focus is sterk afhankelijk van de inzet, de doelstelling en de positie van specifieke culturele actoren in de wijk. Wat volgens ons ontbreekt is een ruimtelijke en geïntegreerde totaalaanpak, een echte sociaal-innovatieve stadsvernieuwing waarbij men wijk na wijk screent op huisvestingsproblemen, een bredere omgevingsanalyse maakt en van daaruit emancipatorische en structurele oplossingen zoekt voor en samen met de meest kwetsbare groepen 'in de wijk zelf', in plaats van de volgende twee wijken (voorlopig eigenlijk maar eentje deze legislatuur) opnieuw projectmatig en ruimtelijk selectief aan te pakken. Het doet met heimwee terug denken aan (de filosofie achter) de stedelijke herwaarderingsgebieden begin jaren '80 waarbij een 'geïntegreerd' en territoriaal homogeen plan van herwaarderingsbesluit en de herwaarderingsaanpak (in Gent geïntroduceerd van 1983-1988), liep grotendeels uitliep op een sisser door een gebrek aan financiering enerzijds en het vervangen van deze participatieve sociale

stadsvernieuwing na Zwarte zondag (24 november 1991) door grootschalige sociale woningbouw (Domus Flandria). Nochtans was de herwaarderingsaanpak gebaseerd op 'bouwen voor de buurt', waardoor het beleidssubject de buurtbewoners zélf was, en op 'sociale stadsvernieuwing'. De herwaardering van de woonfunctie en woonvernieuwing voerden samen met het respect voor de historisch gegroeide organische structuren en sociaal-economische regeneratie de boventoon. Sociale cohesie, die nu centraal staat, was slechts een afgeleide. Er werd afgerekend met de monofunctionele uitbreiding, met de dominantie van de projectontwikkelaars en kantoorbouwers en met de vernietigende effecten van grote verkeersdoorbraken (De Decker & Kesteloot, 2005; Loopmans, 2008). Voor die totaalaanpak van sociaal innovatieve stadsvernieuwing, zo lijkt het toch, is er nu geen geld en moeten beleidsmatig nog heel wat stappen worden gezet. Daarenboven is het beleidssubject tegenwoordig steeds meer de 'nog-niet-buurtbewoner' waarvoor wordt gebouwd. Er wordt, parallel met de verschuivingen weg van armoedebestrijding in het Vlaamse stedenbeleid sterk ingezet op het teruglokken van de middenklasse en het keren van de suburbane stadsvlucht die midden jaren '60 werd ingezet (De Decker & Loopmans, 2003; Loopmans, 2007).

Realisatie sociale woningen in Brugse Poort loopt niet van leien dakje (foto: P. De Decker)

Hoewel deze geïntegreerde aanpak op lokaal niveau sterk gebaat zou zijn indien bovenlokale overheden hun verkokerde aanpak meer zouden verlaten, blijft het onduidelijk in welke mate het Gentse politiek-ambtelijke apparaat zelf wezenlijk tot een geïntegreerde aanpak (al dan niet beperkt tot stadsontwikkeling) kan bijdragen. Op politiek vlak lijkt alvast een sterkere collegialiteit bij het college van burgemeester en schepenen noodzakelijk. Op ambtelijk vlak is er een zekere capaciteit aanwezig, maar blijft het vooralsnog afwachten of veelbelovende structuren, instrumenten en initiatieven hun status kunnen waarmaken. Denken we hier in de eerste plaats aan het managementteam, het recentelijk opgerichte Departement Stafdiensten (dat mogelijks een buffer kan vormen tegen een overwegend ruimtelijk perspectief geïntroduceerd door het sterke Departement Ruimtelijke Planning, Mobiliteit en Openbaar Domein) en het werken met 19 strategische programma's waaronder 7 territoriale. Hoe dan ook, in formele documenten hoopt en poogt het Gentse stadsbestuur alvast zijn stadsontwikkeling op een 'strategische' manier aan te pakken door telkens verschillende beleidsdomeinen te betrekken. De achterliggende idee is dat de verschillende problemen waarmee een wijk of stadsdeel geconfronteerd worden (werkloosheid, gebrek aan open ruimte, verloedering van de bebouwde omgeving, ...) onderling samenhangen en dus een geïntegreerde aanpak vragen. Een werkelijk sociaal innovatieve geïntegreerde aanpak moet wel verder gaan dan de samenwerking tussen verschillende beleidssectoren en vergt een sterke en gelijkwaardige betrokkenheid van de betrokken bevolking en actoren.

Een voorlopig besluit

Stadsontwikkeling is niet enkel een zaak van goed bestuur en technisch beheer van de stedelijke ruimte, maar vergt eveneens een echt stadsdebat. Om dit stadsdebat te stimuleren hebben we in dit artikel twee ideaaltypische vormen van stadsontwikkeling geschetst en aan de hand daarvan een analyse gemaakt van het Gentse stadsontwikkelingsbeleid. Daaruit bleek dat Gent verdienstelijke pogingen onderneemt om fysiek-ruimtelijke ingrepen te koppelen aan sociaal-economische en sociaal-culturele interventies en bewoners te betrekken bij de herinrichting van bepaalde wijken in de 19de eeuwse gordel. Tegelijkertijd blijft het stadsbestuur uitpakken met grootschalige projecten waarrond geen stadsdebat gevoerd wordt en waar de sociaal innovatieve aanpak volledig afwezig blijft. Sociale innovatie en participatie blijken iets voor achtergestelde buurten en gemarginaliseerde sociale groepen te zijn, maar niet te gelden voor de projecten waar de grote private investeerders bij betrokken zijn.

Alle ruimtelijk-fysieke ingrepen in de stad zouden volgens ons twee uitgangspunten moeten respecteren: ruimtelijke kwaliteit (in de brede, sociale zin van het woord) en sociale innovatie. Het zijn twee centrale begrippen voor sociale stadsvernieuwing. Ruimtelijke kwaliteit moet voor alles gedefinieerd worden als een democratisch proces waarin verschillende meningen over welke kenmerken van de ruimte (fysiek, sociaal, cultureel, economisch, enzovoort) de stedelijke ruimte kwaliteit geven op een productieve manier met elkaar in dialoog gebracht worden. Daarbij moet uiteraard verder gegaan worden dan uitsluitend fysieke planning en ontwerp. Dit vraagt vanaf de ontwerpfase een actief sturende overheid, technische expertise van het publiek personeel (kwaliteitskamer, bouwmeester en stadsdiensten) en sterke ontwerpers (met een oog om het sociaal weefsel van de wijken te lezen) en planners, alsook de betrokkenheid van bewoners en stedelijke actoren uit het middenveld. Vanuit dat proces streeft men voor een sociale en duurzame toekomstige agenda voor de gehele wijk, ingebed in een visie op de hele stad, die erop gericht is de belevingswaarde en de lokale gebruikswaarde te verhogen met de garantie op sociale woonkwaliteit en het actief tegengaan van sociale verdringing.

Het vinden van oplossingen en remedies tegen de sociale verdringing is misschien wel de grote uitdaging voor progressieve stadsplanners. Het in dialoog brengen van meervoudige belangen (van oudere en nieuwe stedelingen, allochtonen en autochtonen, stadsbewoners en stadsgebruikers) en verschillende economisch, ruimtelijke en sociale perspectieven op de wijk staan centraal. Een verbreding van het begrip ruimtelijke kwaliteit is al een eerste stap in het nastreven maar ook 'sociale innovatie'. Sociale innovatie in stadsvernieuwing houdt in dat elke ruimtelijke ingreep wordt geëvalueerd aan de hand van de emancipatiekracht die ze teweeg brengt bij lokale bewoners (Moulaert ea., 2007). Niet de mensen die er 'nog niet' wonen, maar de emancipatie van wijkbewoners zélf zijn hier het evaluatiecriterium. Het mid-den-veld kan hierin een belangrijke rol spelen. Gent heeft in haar sociale stadsvernieuwing-projecten een aantal interessante experimenten gedaan met een dergelijk beleid, heeft er ervaring en expertise in opgebouwd, maar moet dit wel consequent en volledig toepassen in alle ruimtelijke ingrepen en stadsprojecten.

Bibliografie

- BLOCK, T., DE RYNCK, F., REYNAERT, H., STEYVERS, K., (2008), De ondraaglijke lichtheid van papier. Resultaten van een kwalitatief onderzoek naar strategische meerjarenplanning in de stad Kortrijk. In: Reynaert, H., Steyvers, K., Block, T., *Stratego of stijloefening? Strategische meerjarenplanning in lokale en provinciale besturen*. Brugge: Vanden Broele, pp.15-50.
- BRENNER, N., (2004), *New state spaces. Urban governance and the rescaling of statehood*. Oxford: Oxford University Press.
- CHRISTIAENS, E., MOULAERT, F., BOSMANS, B., (2007), The end of social innovation in urban development strategies? The case of Antwerp and the neighbourhood development association 'Bom'. In: *European Urban and Regional Studies*, 14, 3, pp.238-251.
- DE DECKER, P. & KESTELOOT, C. (2005), De sociale roots van de anti-stedelijke politiek, *Alert*, Jaargang 31, Nr. 2, Blz. 71/80
- DE DECKER, P., LOOPMANS, M., (2003), Terug naar af? Over armoedebestrijding in het Vlaamse stedenbeleid, *Agora*, vol. 19, nr. 1.
- DUYVENDAK, J.W. EN UITERMARK, J. (2005), De opbouwwerker als architect van de publieke sfeer. In: *Beleid & Maatschappij* 32, 2, pp.76-89.
- HARVEY, D., (1989), From Managerialism to Entrepreneurialism: the Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. In: *Geografiska Annaler Series: B Human Geography*, 71, 1, pp.3-17.
- HEUGHEBAERT, M., (2007) Gent, waar Mattheus zich nog altijd thuis voelt. In: *Oikos*, 38, pp.22-36.
- KESTELOOT, C., (2000), Brussels: post-Fordist polarization in a Fordist spatial canvas. In: Marcuse, P., van Kempen, R. (ed.), *Globalizing cities: a new spatial order?* Oxford: Blackwell.
- KESTELOOT, C., MURIE, A., MUSTERD, S., (2006), European cities: neighbourhood matters. In: Kesteloot, C., Murie, A., Musterd, S. (ed.), *Neighbourhoods of Poverty: Urban Social Exclusion and Integration in Comparison*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp.219-238.
- LOOPMANS, M. 2007: From SIF to City Fund: a new direction for urban policy in Flanders, Belgium. *Journal of Housing and the Built Environment* 22, 11.
- MOULAERT, F., (2002), Globalization and integrated area development in European cities. Oxford: Oxford University Press.
- MOULAERT, F., MARTINELLI, F. AND SWYNGEDOUW, E. 2005: Social Innovation in the Governance of Urban Communities: a multidisciplinary perspective. *Special issue of Urban Studies* 42.
- MOULAERT, F., SEKIA, F., (2003), Territorial innovation models: a critical survey. In: *Regional Studies* 37, pp.289-302.
- MOULAERT, F., MARTINELLI, F., GONZÁLEZ, S., SWYNGEDOUW, E., (2007), Social innovation and governance in European cities, urban development between path dependency and radical innovation. In: *European Urban and Regional Studies*, 14, 3, pp.195-209.
- MOULAERT, F., SWYNGEDOUW, E. AND RODRIGUEZ, A. 2001: Social polarisation in metropolitan areas. The role of new urban policy. *Special issue of European Urban and Regional Studies* 8.
- MOULAERT, F., SWYNGEDOUW, E., RODRIGUEZ, A., (2002), Neoliberal Urbanization in Europe: large-scale urban development projects and the new urban policy. In: *Antipode*, 34, pp.542-577.
- MUSTERD, S., OSTENDORF, W., DE VOS, S., (2003), Neighbourhood effects and social mobility: a longitudinal analysis, In: *Housing Studies*, 18, 6, pp.877-892
- MEYS, S. & KESTELOOT, C., (2008), Atlas van achtergestelde buurten in Vlaanderen en Brussel. Blz. 27/79
- STAD GENT, 2007, Opdracht-document voor de opmaak van een strategisch beeldkwaliteitsplan.
- STAD GENT, (2008A), Beleidsnota 2007-2012 Stadsontwikkeling, Schepen Karin Temmerman.
- STAD GENT, (2008B), Beleidsnota 2007-2012 Wonen, Schepen Karin Temmerman.
- STORME, A., (2008) Stedelijk revanchisme of de valkuilen van het (te) duidelijk vijandsbeeld. In: *Ruimte en Planning*, 1, pp.54-59.
- STORPER, M., (1997), Regional economies as relation assets. In Lee, R. (ed.), *Geographies of economies*. London: Arnold.
- SWYNGEDOUW, E., (2007), The Post-Political City, Paper prepared for: BAVO - The City of Late Capitalism and its Discontents. Rotterdam: NAI-Publishers.
- SWYNGEDOUW, E., MOULAERT, F., RODRIGUEZ, A., (2002), Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy. In: *Antipode*, 34, 3, pp.542-577.
- SWYNGEDOUW, E., KAIKA, M., (2003) The making of glocal urban modernities. Exploring the cracks in the Mirror. In: *City*, 7, 1, pp.5-21.
- UITERMARK, J., (2003), Niet verspreiden maar vooruit over het beperkte nut van sociale menging bij het oplossen van stedelijke problemen. Lezing op 3 oktober 2005 uitgesproken aan Osmosecollege in het Nijmeegse Lux. (www.justusuiitermark.nl)
- VANDEWIELE, D., VAN ASSCHE, J., MAES, T., REYNAERT, H., Huren in Gent. Resultaten van het onderzoek naar de kwaliteit en betaalbaarheid van de private huurwoningen in Gent 2007. Gent: CLP/CDO (Universiteit Gent) en stad Gent, 2008

Pascal Debruyne is moraalfilosoof en Master Conflict & Development. Hij is werkzaam als doctoraal onderzoeker aan de Universiteit Gent (Centrum voor Duurzame Ontwikkeling).

Stijn Oosterlynck is als post-doctoraal onderzoeker verbonden aan de Katholieke Universiteit Leuven. Zijn onderzoek is gericht op regionale en stedelijke sociaal-economische ontwikkeling, planning en globalisering.

Thomas Block is socioloog en als doctoraal onderzoeker (FWO) verbonden aan de Universiteit Gent (Urban Policy Research Centre). Zijn onderzoek betreft strategische besluitvorming bij ruimtelijk-fysieke projecten in Vlaamse steden.

(De auteurs schreven deze bijdrage in persoonlijke naam)